

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙ НОМЛИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕХНИКА УНИВЕРСИТЕТИ

5540200 «Кончилик иши» йўналиши «Очиқ кон ишлари»
ихтисослиги бўйича бакалавриат талабаларининг
малакавий битирув ишини бажариш учун

УСЛУБИЙ КЎРСАТМАЛАР

Тошкент – 2006

5540200 – «Кончилик иши» йўналиши «Очиқ кон ишлари» ихтисослиги бўйича бакалаврият талабаларининг малакавий битирув ишини бажариш учун услубий кўрсатмалар. Тузувчилар: Сагатов Н.Х., Арипова Л.Т. – Тошкент, ТошДТУ, 2006 - 12 бет.

Услубий кўрсатмалар «Кончилик иши» йўналиши «Очиқ кон ишлари» ихтисослиги бўйича малакавий битирув ишини бажариш инструкцияси талаблари асосида тузилган. Мазкур ишда малакавий битирув ишининг мазмуни, бажариш тартиби ва вазифалари ифода этилган. Малакавий битирув ишининг намунавий мавзулари ва уларни бажаришни ташкил қилиш масалалари ёритилган. Малакавий битирув ишининг алоҳида қисмларини бажариш учун кўрсатмалар берилган.

«Кончилик иши» кафедраси

Абу Райҳон Беруний номли Тошкент давлат техника университети қарорига мувофиқ чоп этилди.

Такризчилар: «УзгеотехЛИТИ» институти
етакчи мутахассиси т.ф.н.
РАХИМОВ Д.В.
ТошДТУ «Кончилик иши»
кафедраси доценти
УМАРОВА И.К.

Муқаррир БОТИРБЕКОВА М.М.

СЎЗ БОШИ

Малакавий битирув ишини бажаришга мўлжалланган ушбу услубий кўрсатмалар Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1998 йил 31 декабрь № 362 буйруғи билан тасдиқланган «Олий ўқув муассасалари бакалаврлари малакавий битирув ишига кўйиладиган талаблари», 5540200 «Кон ишлари» йўналиши ва «Очиқ кон ишлари» ихтисослигининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тузилган.

Услубий кўрсатма йўналиш ва мутахассислик бўйича техника фанлари бакалаври даражасини аниқловчи умумий ва махсус саволлардан ташкил топган бўлиб, **малакавий** битирув иши мавзуини танлашга оид тавсияларни ҳам ўз ичига олади. Шунингдек, **услубий** кўрсатмада битирув ишининг ҳажми, мазмуни, тушунтириш матни ва чизмаларни расмийлаштиришга кўйиладиган талаблар, **малакавий** битирув ишининг ҳимояси каби керакли маълумотлар келтирилган.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНИНГ МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Малакавий битирув иши талабанинг олий ўқув муассасасида таълим олишининг якуний босқичи ҳисобланади. Бажарилган **малакавий** битирув ишининг сифати ва ҳимоя натижаси муаллифининг ўқув давомида барча фанларни ўзлаштирганлик ва бакалаврни мустақил ижодий фаолиятга тайёргарлик даражасини аниқлайди. Шунга кўра, **малакавий** битирув ишини бажаришдан кўзланган асосий мақсад, талаба томонидан ўқиш давомида олган назарий билимларни кончилик корхоналарида бажариладиган ишлаб чиқариш жараёнларини лойиҳалашда мустақил татбиқ қилишга оид кўникмаларни ривожлантиришдир.

Илмий техника тараққиёти натижалари, адабиёт, мақола ва фонд материалларидан ўзининг ижодий фаолиётида мустақил фойдаланиш, фикр ва мулоҳазаларни техник ва адабий тилда тушунарли ифодалаш бўйича кўникмаларни ривожлантириш **малакавий** битирув ишининг асосий вазифалари ҳисобланади

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШINI ТАШКИЛ ҚИЛИШ

Малакавий битирув иши саккизинчи семестрда барча ўқиладиган фанлар тугагандан сўнг бажарилади. Мутахассислик фанларидан олинган билим ва ишлаб чиқариш амалиётида тўпланган материаллар **малакавий** битирув ишини бажаришнинг асоси ҳисобланади.

Малакавий битирув ишига топшириқ олтинчи семестр охирида, талабалар технологик амалиётга кетишлари олдидан берилади. Топшириқда **малакавий** битирув мавзуининг тўла номи, топшириқни бажаришга оид савол ва маълумотлар келтирилган бўлади. Топшириқ варақаси **малакавий** битирув иши раҳбари, маслаҳатчилар ва талаба томонидан имзоланади.

Топширикни кафедра мудирлари тасдиқлайди. Топширикда чизма материаллар номлари ва сони аниқ кўрсатилади.

Кон корхонаси, унинг бир участкаси ёки алоҳида мураккаб ишлаб чиқариш жараёни мажмуи **малакавий** битирув ишининг объекти бўлиши мумкин.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНИНГ НАМУНАВИЙ МАВЗУЛАРИ

1. Фойдали қазилма конларини очик усулда қазиб олишда кон массасини бузиш (парчалаш) технологиясини танлаш ва асослаш.

1. Конларни очик усулда қазиб олишда қазилма-юклаш ишлари технологиясини танлаш ва асослаш

2. Конларни очик усулда қазиб олишда кон массасини ташиш схемасини танлаш ва асослаш.

3. Карьерларда ағдарма ҳосил қилиш технологиясини танлаш ва асослаш.

4. Карьер ёнбағри барқарорлигини тадқиқ қилиш ва мустақамлаш тадбирини ишлаб чиқиш.

5. Конларни очик усулда қазиб олиш тизимини танлаш ва асослаш.

Талаба **малакавий** битирув иши мавзуини танлаб олиш ёки ўзи хоҳлаган мавзуини таклиф қилиш ҳуқуқига эга (агар у ўқиш давомида маълум бир мавзу бўйича иш олиб борган бўлса).

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИ АСОСИЙ БЎЛИМЛАРИНИНГ МАЗМУНИ. КИРИШ

Малакавий битирув иши кириш қисмида кончилик саноати ривожланиши ва республика халқ хўжалигида тутган ўрни, аҳамияти тўғрисида умумий маълумотлар, шунингдек, ечилиши лозим бўлган муаммолар келтирилади. Кончилик саноати тармоқларини янада ривожлантиришга қаратилган ҳукумат қарорлари акс эттирилади. **Малакавий** битирув иши мавзуининг ўрганилганлик даражаси, уни такомиллаштириш йўллариининг таҳлили асосида мавзуининг мақсади, вазифалари ва долзарблиги асосланади.

КОН-ТЕХНОЛОГИК БЎЛИМИ. МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИ ОБЪЕКТИ ТЎҒРИСИДА УМУМИЙ МАЪЛУМОТЛАР

Бу бўлимда объект – очик усулда қазиб олинаётган фойдали қазилма конининг қисқача иқтисодий-географик, геологик, инженер-геологик ва кон-техник шароитлари тавсифланади.

Коннинг жойлашган ҳудудининг ўзлаштирилганлик даражаси, саноат корхоналари (маҳсулот истеъмолчилари) ва туман ҳамда шаҳарлар билан транспорт йўллари орқали боғланганлиги, ҳудуднинг иқлимий шароитлари ва рельефи тўғрисида маълумотлар келтирилади. Коннинг геологик ва кон-

техник шароитлари коннинг жойлашиш элементлари, захираси, фойдали қазилма ва атроф жинсларининг физик – механик хусусиятлари ва бошқа битирув иши учун зарур бўлган маълумотлар келтирилади.

КАРЬЕР МАЙДОНИНИ ОЧИШ УСУЛИ

Карьер майдони тўғрисида умумий маълумотлар карьер майдонининг ўлчамлари, фойдали қазилма ётқизиғининг ер юзига нисбатан жойлашган чуқурлиги, фойдали қазилма ва қоплама жинсларнинг қалинлиги. Мавжуд корхонада қабул қилинган очиш усули, очувчи лаҳимларнинг (траншеяларнинг) карьер майдонида жойлашиши (ички ва ташқи) очиш схемаси – ишчи горизонтлар билан ташиб чиқариш горизонтлари ўртасидаги транспорт алоқаларини боғлашни таъминлайдиган лаҳимлар мажмуи, очиш тизимига оид маълумотлар ва талабанинг танқидий мулоҳазалари.

КОН ЖИНСЛАРИ ВА ФОЙДАЛИ ҚАЗИЛМАНИ ҚАЗИШГА ТАЙЁРЛАШ

Малакавий битирув ишининг бу қисмида корхонада қўлланаётган кон массивини қазишга тайёрлаш усули ва технологияси таҳлил қилинади. Кон массивини бузиш (парчалаш) нинг усуллари тавсифланади. Корхонада кон массивини бурғилаб-портлатиш усулида қазишга тайёрлаш қўлланилган бўлса, бурғилаб-портлатиш ишларининг параметрлари скважиналар чуқурлиги, диаметри, йўналиши, сони, жойлашиш тури (скважиналар ва қатор ораларидаги масофа), ишлатиладиган ПМ тури, заряд шакли ва миқдори, портлатиш усули ва ҳ.з. келтирилади ва таҳлил қилинади. Портлатилган кон массаси ёйилмаси (развали)нинг ўлчамлари, ногабаритлар миқдори ва уларни майдалаш усуллари таҳлил қилинади. Талабанинг фикр – мулоҳазалари баён этилади.

ҚАЗИБ-ЮКЛАШ ВА ТАШИШ ИШЛАРИ

Қазиб-юклаш ишлари кон массасини массивдан ажратиб олиш ва уни транспорт воситасига юклаш ёки тўғридан – тўғри ички кон жинси ағдармасига жойлаштиришдан иборат бўлади. Шу сабабли битирув ишининг ушбу қисмида карьерда мавжуд бўлган қазиб-юклаш ишларининг схемалари, технологияси, қўлланиладиган техник воситаларининг турлари, сони ва бошқа техник-иқтисодий кўрсаткичлари батафсил акс эттирилади.

Карьер транспортга оид тегишли масалалар комплекси ҳам ушбу қисмида ўз аксини топади. Танлаб олинган ташиш схемаси ва қўлланиладиган транспорт воситаларининг тавсифи. Карьер ичи ва ер юзидаги транспорт йўлларининг трассаси, алмашиш пунктлари, темир йўл станциялари, уларнинг вазифалари. Ташиш масофалари, йиллик, суткалик ва сменалик юк айланмалари ҳажмлари (тонна ёки куб метрда) келтирилади. Таҳлил асосида карьер транспортда мавжуд бўлган камчиликлар аниқланади, тавсиялар берилади.

КАРЬЕРДАГИ ҚАЗИШ ТИЗИМИ ТАВСИФИ

Малакавий битирув ишининг бу қисмида карьерда қўлланилаётган казиш тизими тўғрисида батафсил маълумотлар ва унинг асосий параметрлари-поғоналар баландлиги, қиялик бурчаги, иш майдонининг ўлчамлари, иш фронтининг узунлиги, кирма (заходка) кенглиги, портлатишдан ҳосил бўлган кон массаси ёйилмасининг шакли ва ўлчамлари ўз ифодасини топади. Транспортсиз қазил тизими қўлланилган бўлса, қоплама жинсларни ички ағдармага жойлаштириш схемаси, унда қўлланилган ағдарма ҳосил қилувчи механизмлар тавсифлари келтирилади. Транспортли қазил тизимида эса, кон массасини ички ва ташқи ағдармаларга ташиш масофалари, ағдарма конструкциялари, ағдарма ҳосил қилувчи механизмлар тавсифлари келтирилиб, асосий техник-иқтисодий кўрсаткичлари таҳлил қилинади, камчиликлари аниқланади ва керакли тадбирлар тавсия этилади.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНИНГ МАХСУС ҚИСМИ. МАХСУС ҚИСМНИНГ МОҲИЯТИ ВА БАЖАРИШ ТАРТИБИ

Махсус қисм талаба томонидан **малакавий** битирув ишининг мавзуи бўйича мустақил равишда ижодий бажарилади. Шу сабабли, махсус қисмда карьерда бажарилаётган ва **малакавий** битирув иши мавзуига тегишли ишлаб чиқариш жараёнлари талаба томонидан чуқур таҳлил қилинади. Жараёнларни бажариш усуллари, технологияси ва асосий техник-иқтисодий кўрсаткичларини таҳлил қилиш асосида ундаги мавжуд камчиликлар аниқланади. Аниқланган камчиликларни йўқотиш учун техник-иқтисодий асосланган чора-тадбирлар ишлаб чиқилади. Тавсия этилган тадбирларнинг параметрлари тегишли, ҳисоб-китоблар, керакли график ва чизмалар билан асосланади.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ҚИСМИ

Малакавий битирув ишининг бу қисмида қуйидагилар бажарилади.

1. Карьер (участка, цех) фаолиятини вақт бўйича ташкил қилиш (ишлаш режими) нинг мақбул усули танлаб олинади.
2. **Малакавий** битирув иши топшири ғида кўрсатилган корхона (цех, участка) йиллик ишлаб чиқариш қуввати асосида суткалик ва сменалик иш ҳажмлари аниқланади.
3. Ишчилар ва ИТХларнинг штати ва йиллик иш ҳақи фонди ҳисобланади.
4. Тавсия этилган тадбирларни амалга ошириш учун зарур бўлган капитал харажатлар ва йиллик амортизация ажратмалари миқдори ҳисобланади.
5. Тавсия этилган тадбирлар бўйича жорий харажатлар ҳисобланади:
 - материаллар сарфи;
 - энергия сарфи;

- машина механизмларга хизмат кўрсатиш ва жорий таъмирлаш харажатлари ва бошқа харажатлар.

6. Маҳсулот ёки иш бирлигига сарфланадиган харажатлар сметаси (таннарх калькуляцияси) тузилади.

6. Маҳсус қисмда тавсия этилган тадбирларнинг қиёсий самарадорлиги аниқланади.

Юқорида келтирилган ҳисоб-китоблар жадвал кўринишида бўлса, мақсадга мувофиқ бўлади.

ҲАЁТ ФАОЛИЯТИ ХАВФСИЗЛИГИ

Малакавий битирув ишининг бу қисмида амалдаги меъёрий хужжатлар асосида кон корхоналарида ишчилар меҳнат фаолияти хавфсизлигини таъминловчи тадбирлар ифода этилади. **Малакавий** битирув иши тушунтирув ёзувини ҳар бир бўлими сўнгида технологик жараёнларни амалга ошириш хавфсизлигини таъминловчи хавфсизлик техникасига оид тавсиялар келтирилади.

Маълумки, ҳар қандай саноат ишлаб чиқариш жараёнларида атроф муҳитга салбий таъсир этувчи омиллар мавжуд бўлади. Кончилик корхоналарида эса бу омилларнинг атроф - муҳитга салбий таъсири кучлироқ бўлиши табиийдир. Чунки конларни очик усулда қазиб олиш жараёнида карьер майдонидаги ва қоплама жинслар ағдармалари остида қоладиган ҳосилдор ерлари узок муддатга қишлоқ хўжалиги оборотидан чиқарилади. Шу сабабли **малакавий** битирув ишининг ушбу қисмида кон қазииш жараёнларини атроф - муҳитга (экологияга) салбий таъсирини йўқотиш ёки уни мумкин қадар камайтиришга тегишли тадбирлар ишлаб чиқиш талаб этилади. Айниқса, кон қазииш ишлари натижасида вақтинча ишдан чиқарилган ерларни рекультивация қилиш асосида қайта фойдаланишга топшириш масалаларига алоҳида эътибор берилади.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШНИ БАЖАРИШ БОСҚИЧЛАРИ

Малакавий битирув иши қуйидаги босқичлардан ташкил топади:

- **малакавий** битирув иши мавзуи танлаб олиниб, тасдиқлангандан сўнг, унга тегишли адабий манбалар билан дастлабки танишиш;
- мавзуга оид адабиётлар ва материалларни технологик амалиёт давомида чуқур ўрганиш ҳамда керакли материалларни йиғиш;
- технологик ҳисоблашлар асосида қабул қилинган технологик қарорлар параметрларини асослаш;
- **малакавий** битирув иши тушунтириш матнини расмийлаштириш ва ёзиш;
- график ва чизмаларни тайёрлаш;
- тайёр бўлган **малакавий** битирув ишининг кафедра мажлисидаги дастлабки муҳокамаси;
- **малакавий** битирув ишини рецензиялаш;
- **малакавий** битирув ишини ДАК мажлисидаги ҳимояси.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНING ТАРКИБИ ВА ҲАЖМИ БЎЙИЧА УМУМИЙ КЎРСАТМАЛАР

Бутунлай расмийлаштирилган малакавий битирув иш ҳисобий тушунтириш ёзуви ва чизмалардан ташкил топади. Ҳисобий-тушунтириш ёзуви ҳажми 45-55 бетдан ошмаслиги керак. (10-15 минг сўздан иборат бўлиши талаб этилади) ва ручка билан қўлда техник ва адабий тилда хатосиз ёзилади. Зарурат туғилганда тушунтириш ёзувига графиклар, чизмалар каби қўшимча материаллар ҳам киритилиши мумкин.

Малакавий битирув ишининг алоҳида график қисми чизма кўринишида стандарт ватман қоғозда акс эттирилади ва чизма қоғознинг камида 70% ни эгаллаши талаб этилади. График қисм 3-4 А₂ ватман қоғозидан иборат бўлиб, ГОСТ талаблари асосида расмийлаштирилади.

Малакавий битирув ишининг ҳисобий – тушунарли ёзуви кўйидагилардан ташкил топади:

- белгиланган шаклдаги сарварақ;
- **малакавий** битирув иши топшириғи;
- **малакавий** битирув иши бўлимларининг бошланиш бети кўрсатилган мундарижа варағи;
- кириш;
- кон-техник қисм;
- ҳаёт фаолияти хавфсизлиги ва экология қисми;
- иқтисодий қисм;
- фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШINI РАСМИЙЛАШТИРИШГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

Битирув иши ҳисобий-тушунтириш ёзуви 210-301 мм стандарт ёзув қоғозига ёзилган бўлиб, муқоваланган бўлиши ва бошдан оёқ ҳар бир варағи рақамлар билан белгиланган бўлиши керак.

Схемалар, расмлар ва диаграммалар қаламда, масштаб бўйича аниқ чизилади. Фотосурат ва шу каби иллюстрацион материаллардан ҳам фойдаланишга рухсат берилади.

Ҳисобий-тушунтириш ёзувининг сарварағи тасдиқланган шакл бўйича расмийлаштирилади ва муаллиф, раҳбар, маслаҳатчилар ҳамда кафедра мудири ва факультет декани томонидан имзоланади.

Барча расм, график ва чизмалар кетма-кет номерланган бўлиб, остига уларнинг номлари аниқ ёзилган бўлиши керак. Жадваллар ҳам шу тариха номерланади ва устига уларнинг номи ёзилади.

Ҳисобий-тушунтириш ёзувидаги ифода (формула) лар алоҳида қаторга ёзилади ва уларнинг тўғрисида қавс ичида тартиб номери ёзилади. Шундан сўнг ифодадаги индексларнинг миқдорий сонлари ўрнига қўйилиб, ҳисоблаш ишлари бажарилади. Олинган натижаларнинг ўлчам бирликлари СИ

системаси бўйича белгиланади, зарурат туғилганда, қавс ичида метрик тизимда ҳам белгилаб қўйилади.

Агар тушунтирув ёзувида бирон-бир манбадан кўчирма келтирилган бўлса, у ҳолда манбаънинг номери квадрат қавс ичида келтирилган бўлиши шарт (манбанинг номери фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан олинади).

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати қуйидагича тузилади:

А) китоблар бўйича-муаллиф (муаллифлар) нинг фамилияси ва исми шарифи, китобнинг тўлиқ номи, китоб нашр этилган шакар, нашриёт номи, чоп этилган йили ва умумий бетлар сони.

Б) илмий мақолалар бўйича-муаллифнинг исми шарифи, фамилияси, мақола ва журналнинг (тўпламнинг) номи, чоп этилган санаси, номери ва мақола ёзилган бетлари.

В) илмий-тадқиқот ва шу каби ишлар ҳисобий ҳужжатлари бўйича-муаллифнинг исми шарифи, фамилияси, иш бажарилган ташкилот (муассаса) номи ва ҳисобот тузилган йили.

Расмлар, схемалар, чизмалар ва жадваллар алоҳида варақларда келтирилади. Варақлар эса, у тўғрисида ёзилган (унга мурожаат қилинган) варақдан сўнг жойлаштирилади ва номерланади.

Малакавий

Битирув иши график қисмидаги чизмалар ўзининг ўлчамлари, шартли белгилари, масштаби ва ҳарфлари бўйича «конструкторлик ҳужжатлари ягона тизими» талабларига мос равишда расмийлаштирилади.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИ УСТИДА ИШЛАШ ВА УНИНГ БАЖАРИЛИШИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ

Талабанинг малакавий битирув ишини бажариш устида ишлашини битирув иши раҳбари ва маслаҳатчилар назорат қилиб боради.

Малакавий битирув ишини бажариш давомида талаба технологик ва битирув иши олди амалиёти вақтида йиққан материаллари, лойиҳалар, ишлаб чиқариш ҳисоботлари, илмий-тадқиқот ишлари натижалари, шунингдек Ватанимиз ва хорижда чоп этилган, битирув иши мавзуига тегишли янги адабиётлар, илмий мақолалар, сўровномалар ва бошқа манбалардан базавий материаллар сифатида фойдаланилади.

Малакавий битирув ишида қабул қилинган техник ечимлар ва ҳисоблашлар натижаларининг тўғрилигига унинг муаллифи - талаба жавоб беради. Раҳбар ва маслаҳатчилар эса, ўзаро бир-бирига боғлиқ ҳисоб-китоблар мажмуи, тадқиқотларда ечилган муаммолар, ташкилий-иқтисодий масалалар, шунингдек, ҳаёт фаолияти хавфсизлигига оид вазифаларни тўғри ҳал қилинганлигига масъулдирлар. Тугалланган битирув иши муаллиф ва маслаҳатчилар томонидан имзоланиб раҳбарга сўнгги текширув учун тақдим этилади. Шундан кейин ҳисобий-тушунтириш ёзуви ва чизмаларга ўзгартириш киритиш тақиқланади. Раҳбар битирув ишини текширгандан сўнг ҳисобий тушунтирув ёзуви ва чизмаларни имзолайди. Битирув иши ва уни муаллифи тўғрисида ўз мулоҳазаларини ёзади, битирув ишини

баҳолайди ва муаллифнинг йўналиш бўйича бакалавр илмий даражасини олишга лойиқлиги ҳақида ўз фикрини айтади.

Раҳбарнинг малакавий битирув иши тушунтирув ёзуви сарварағи ва чизмаларига қўйган имзоси малакавий битирув ишини кафедра йиғилишида дастлабки муҳокамасига рухсат берилганлигини ифодалайди. Муҳокамада битирув иши раҳбари, кафедра ўқитувчилари, аспирантлар, магистратура ва бакалаврият талабалари, шунингдек, кафедранинг бошқа ходимлари қатнашади. Муҳокама натижалари кафедрада тузилган комиссия томонидан баҳоланади ва ДАК мажлисида ҳимоя қилишга тавсия этилади.

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИНING ҲИМОЯСИ

Факультет декани томонидан тасдиқланган малакавий битирув иши Давлат аттестация комиссияси мажлисида ҳимоя қилинади. Ҳимоя вақтида малакавий битирув иши раҳбарининг қатнашиши шарт, тақризчининг қатнашиши эса мақсадга мувофиқ ҳисобланади (қатнашиши шарт эмас).

Малакавий битирув иши ҳимояси ДАК раиси томонидан битирув иши муаллифининг исми, шарифи ва фамилияси эълон қилингандан сўнг бошланади. Талаба 10-15 дақиқа давомида бажарган малакавий битирув иши мазмуни ва моҳиятини гапириб беради. Шундан сўнг ДАК аъзолари ва ҳимояда қатнашаётганлар томонидан берилган барча саволларга талаба жавоб беради. Кейин эса раҳбарнинг мулоҳазалари ва тақриз талабага ўқиб эшиттирилади. Талаба раҳбар мулоҳазаси ва тақризда қўйилган саволларга (кўрсатилган камчиликларга) жавоб беради.

Ҳимоя давомида талабанинг нафақат мутахассислик фанларини, балки умумтехник, гуманитар, иқтисодий ва бошқа фанларни ҳам ўзлаштирганлик даражаси аниқланади. ДАК баённомасида юқоридаги фикрни ҳисобга олган ҳолда малакавий битирув иши баҳоланади.

ДАК малакавий битирув ишини ижодий бажарган ва юқори баҳоларда ҳимоя қилган айрим талабаларни факультет илмий кенгашига магистратурага кириш учун йўлланма беришга тавсия қилиши мумкин.

Ўз вақтида малакавий битирув ишини бажарган, аммо ҳимоя вақтида қониқарли баҳо олмаган талабаларга қайта ҳимоя қилишга рухсат берилган ҳолда ўз мутахассислиги бўйича ишлашга тегишли корхоналарга йўлланма берилади. Бундай ҳолларда ДАК баённомасида талабанинг назарий ва амалий тайёргарлигидаги камчиликлар кўрсатилади, уларни тўлдириш имкониятлари ҳамда айнан бажарилган малакавий битирув ишини ёки бошқа мавзуда бажарилган малакавий битирув ишини ҳимоя қилишга рухсат этилганлиги акс эттирилади.

Давлат аттестация комиссияси қарорига асосан кафедра талабага кейинги ҳимоя учун топшириқ беради ва ҳимоя вақтини белгилайди. Агар талаба иккинчи ҳимояда ҳам ижобий натижага эришмаса, у ҳолда у олий ўқув юртидан четлаштирилади ва унга бакалавр даражаси берилмайди. Фақат олий ўқув юртида ўқиганлиги ва ўқитилган фанлардан олган баҳолари акс эттирилган гувоҳнома берилади.

Талабаларга тегишли мутахассислик бўйича малакавий битирув ишини бажариб, муваффақиятли ҳимоя қилганлиги туфайли бакалавр академик даражасини бериш тўғрисидаги ДАК қарори олий ўқув муассасаси ректори буйруғи билан эълон қилинади.

АДАБИЁТЛАР

1. Каримов И. «Ўзбекистон буюк келажак сари».-Т.: Ўзбекистон, 1998.
2. Каримов И. «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари».-Т.: «Ўзбекистон», 1997.
3. Сағатов Н.Х. «Кон ишлари асослари».-Тошкент ТошДТУ, 2005.
4. Сағатов Н.Х. «Табиий фанлар, инженерлик иши, саноат ва ишлов бериш соҳалари йўналиши бўйича талабалар малакавий битирув ишининг иқтисодий қисмини бажариш учун услубий кўрсатмалар. Тошкент, ТошДТУ 2001.
5. <http://www.rusmet.ru> – горный журнал
6. <http://www.neva.ru> – библиотека Санкт-Петербургского государственного технического университета

МУНДАРИЖА

Сўз боши.	3
Малакавий битирув ишининг мақсади ва вазифалари	3
Малакавий битирув ишини ташкил қилиш	3
Малакавий битирув ишининг намунавий мавзулари	4
Малакавий битирув иши асосий бўлимларининг мазмуни	4
Кириш	4
Кон технологик бўлими	5
Малакавий битирув иши объекти тўғрисида умумий маълумотлар	5
Карьер майдонини очиш усули	5
Кон жинслари ва фойдали қазилмани қазिशга тайёрлаш	6
Қазиб-юклаш ва ташиш ишлари	6
Карьердаги қазилма тизими тавсифи	6
Малакавий битирув ишининг махсус қисми	7
Махсус қисмининг моҳияти ва бажариш тартиби	7
Малакавий битирув ишининг иқтисодий қисми	7
Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги	8
Малакавий битирув ишини бажариш босқичлари	9
Малакавий битирув ишининг таркиби ва ҳажми бўйича умумий кўрсатмалар	9
Малакавий битирув ишини расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар. . . .	10
Малакавий битирув иши устида ишлаш ва унинг бажарилишини назорат қилиш	11
Малакавий битирув ишининг ҳимояси	12
АДАБИЁТЛАР	14

*«Геология ва кончилик иши» факультети
«Кончилик иши» кафедраси доценти Н.Х. Сағатов ва катта
ўқитувчи Л.Т. Ариповаларнинг бакалавр малакавий битирув ишини
бажаришлари учун услубий кўрсатмасига*

ТАҚРИЗ

Услубий кўрсатма Ўзбекистон Республикаси Давлат таълим стандарти асосида 5540200 –«Кончили киши» йўналиши «Очиқ кон ишлари» ихтисослиги бўйича таълим олаётган бакалавр-талабалар малакавий битирув ишини бажариши учун мўлжаллангадир.

Ушбу услубий кўрсатма 8 та бўлимдан иборат. Биринчи бўлимда малакавий битирув иши (МБИ)да кириш, ишининг мақсади ва вазифалари, битирув ишини ташкил қилиш, ишининг намунавий мавзулари; иккинчи бўлимда МБИ кончилик саноати ривожланиши ва республика халқ ҳўжалигида тутган ўрни, аҳамияти тўғрисида умумий маълумотлар, кон-технологик бўлими, карьер майдонини очиш усули, кон жинслари ва фойдали қазилмани қазшига тайёрлаш, қазиб-юклаш ва ташини ишлари, карьердаги қазини тизими тавсифи; учинчи бўлимда МБИ маҳсус қисми, унинг моҳияти ва бажариш тартиби, ишининг иқтисодий қисми; тўртинчи бўлимда ишни бажариш босқичлари; бешинчи бўлимда ишининг таркиби ва ҳажми бўйича умумий кўрсатмалар; олтинчи бўлимда МБИни расмийлаштиришига қўйиладиган талаблар; еттинчи бўлимда битирув иши устида ишлаш ва унинг бажарилишини назорат қилиш; саккизинчи бўлимда МБИнинг ҳимояси, раҳбар мулоҳазаси ва тақризда тузаттириш киритиш учун қўйилган саволларга жавоб бериши аниқ кўрсатилган.

Тақриз килинаётган ушбу услубий курсатма айрим камчиликлардан ҳам холи эмас, лекин шунга карамай услубий курсатма узбек тилида аниқ-равон ёзилган булиб, уни чоп этиш мақсадга мувофиқ.

*ТошДТУ, ГваКИ факультети
доценти*

Умарова И.К.

Тошкент Давлат Техника университети
Геология ва кончилик иши факультети
«Кончили киши» кафедраси доценти
Н.Х. Сагатов ва катта ўқитувчиси Л.Т. Арипованинг «Очиқ кон
ишлари» ихтисослиги бўйича бакалавр малакавий битирув ишини
бажариш учун услубий кўрсатмаларига

Т А Қ Р И З

Ушбу услубий кўрсатма талабаларни ўқув жараёни даврида олган билимларини хулосаси ёки бўлмаса, талабалар қанчалик даражада етук мутахассис бўлиб етишганларини кўрсатиб берувчи кўрсатмадир. Услубий кўрсатма 8 та бўлимдан иборат бўлиб, бу бўлимларда этап бўйича битирув ишининг жараёнлари ва кетма-кетлиги аниқ кўрсатилган.

Услубий кўрсатмада битирув ишининг ҳажми, мазмуни, тушунтириш матни ва чизмаларни расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар, битирув ишининг ҳимояси каби керакли маълумотлар тўлиқ ёритилган.

Илмий техника тараққиёти натижалари, адабиёт, мақола ва фонд материалларидан ўзининг ижодий фаолиятида мустақил фойдаланиш, фикр ва мулохазаларни техник ва адабий тилда тушунарли ифодалаш бўйича кўникмаларни ривожлантириш битирув ишининг асосий мақсади деб тушинилади.

Хулоса қилиб айтганда давлат тилида ёзилган ушбу услубий кўлланма зудлик билан чоп этилиши ва талабалар кўлига етиб келиши ҳозирги куннинг долзарб вазифасидир.

«Узгеотехлити» (собик НИПИ
промтехнология) институти
етукчи мутахассиси, т.ф.н.

Рахимов Д.В.

Тошкент Давлат Техника университети
Геология ва кончилик иши факультети
«Кончили киши» кафедраси доценти Н.Х. Сагатов ва
катта ўқитувчиси Л.Т. Арипованинг «Очиқ кон ишлари» ихтисослиги
бўйича бакалавр малакавий битирув
ишини бажариш учун услубий кўрсатмаларига

Т А Қ Р И З

Ушбу услубий кўрсатма талабаларни ўқув жараёни даврида олган билимларини хулосаси ёки бўлмаса, талабалар қанчалик даражада етук мутахассис бўлиб етишганларини кўрсатиб берувчи кўрсатмадир. Услубий кўрсатма 8 та бўлимдан иборат бўлиб, бу бўлимларда этап бўйича битирув ишининг жараёнлари ва кетма-кетлиги аниқ кўрсатилган.

Услубий кўрсатмада битирув ишининг ҳажми, мазмуни, тушунтириш матни ва чизмаларни расмийлаштиришга қўйиладиган талаблар, битирув ишининг ҳимояси каби керакли маълумотлар тўлиқ ёритилган.

Илмий техника тараққиёти натижалари, адабиёт, мақола ва фонд материалларидан ўзининг ижодий фаолиятида мустақил фойдаланиш, фикр ва мулоҳазаларни техник ва адабий тилда тушунарли ифодалаш бўйича кўникмаларни ривожлантириш битирув ишининг асосий мақсади деб тушинилади.

Хулоса қилиб айтганда давлат тилида ёзилган ушбу услубий қўлланма зудлик билан чоп этилиши ва талабалар қўлига етиб келиши ҳозирги куннинг долзарб вазифасидир.

«Узгеотехлити» (собик НИПИ
промтехнология) институти
бошлиқ ўринбосари, т.ф.н.

Рахимов Д.В.